

САВРЕМЕНА БЕЗБЕДНОСТ

УДК: 323.28:32.01

Примљено: 7. априла 2010.

Прихваћено: 25. маја 2010.

Оригинални научни рад

Српска политичка мисао

број 2/2010.

год. 17. vol. 28.

стр. 177-195.

Радослав Гаћиновић

Институт за политичке студије, Београд

ТЕРОРИЗАМ У ПОЛИТИЧКОЈ ТЕОРИЈИ¹⁾

Сажетак

Рад је посвећен дефинисању савременог тероризма и доприносу науке - политичке теорије на путу ка општеприхватљивој дефиницији тероризма. У овом раду нису посебно анализирани политичке теорије, већ је целокупан рад прожет политичком теоријом која изучава проблематику савременог тероризма. Поред појмовног одређења, аутор нуди своју дефиницију тероризма, а посебну пажњу посвећује мотивима носилаца овог вида насиља уз аргументацију да је сваки тероризам политички мотивисан. Критички су анализирани академске и административне дефиниције тероризма, посебно административне или дефиниције “по наређењу”. Осветлити дубинске димензије политичких аспеката савременог тероризма, представља велики изазов за науку, јер тероризам као светски проблем није адекватно третиран од стране неких великих сила, због различитих циљева њихове спољне политике, као и места и улоге наднационалних организација у тој политици. Утврђивање узрока тероризма је веома тежак и магловит пут до циља. Непостојање друштвене анализе на светском нивоу о узроцима и мотивима није случајан пропуст појединих држава, већ њихова намера, што одгађа вероватноћу успешнијег антитерористичког деловања на глобалном нивоу. Дакле, међународни систем

1) Чланак је резултат рада на пројекту Института за политичке студије „Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији“, бр. 149057Д, који финансира Министарство за науку Републике Србије.

безбедности је пред великим изазовима: како очувати интегралну безбедност и како заштитити грађане од све теже контролисаног политичког насиља - тероризма.

Кључне речи: тероризам, терористичке активности, антитероризам, терор, герила, међународна заједница, мотиви, политика, политичка теорија.

Савремени тероризам као један од видова насиља постао је најзначајнији изазов како за државу и њене органе заштите, тако и за ОУН. Терористичке активности су у XX веку биле енигма и велики проблем за интегралну безбедност, али ће бити још већи у XXI веку па је сваки помак у изналажењу метода, идентификације и садржаја тероризма значајан напредак ка стварању претпоставки за успешније супротстављање том виду насиља. Значи, неопходна је интензивна припрема свих а не само неких држава кроз повећавање резултата теорије и праксе у препознавању и супротстављању све чешћем и опаснијем насиљу. Проучавањем филозофије савременог тероризма долази се до сазнања да је тероризам свој највећи узлет доживео у другој половини XX века, развијајући се на основама отуђености појединаца и група, националним сукобима, тензијама, злоупотреби власти у земљама под влашћу диктатора и нефункционисању правних држава. До краја XX века приступ савременом тероризму и однос према његовим активностима од стране међународне заједнице и великих сила није донео нарочите резултате, па је редефинисање тог односа на почетку XXI века неминовност. Наука је једино моћна да уз помоћ политичке теорије²⁾ и политике ослободи човека ледене опчињености и страха од терористичких активности. Да би се ова значајна идеја остварила, однос науке и политике мора бити равноправан и комплементаран. При одређивању појма политике треба разликовати политику као науку од политике (или "политичког", политичких појава) као ознаке за једну посебну врсту друштвених појава, за посебну

- 2) Теорија је грчка реч, која, уопште узето, значи з н а њ е, и то знање у три вида: знање без обзира на примену ("теоријско" знање, отуд потреба тзв. везивања "теорије" и праксе); знање научно, науку, дакле – систематски добијено и проверено као тачно знање и знање хипотетично, научно недоказано, тј. научне хипотезе (тако се каже, на пример, Кантова космолошка теорија, органска теорија у социологији). "Доктрина", пак, потиче од латинске речи: *docere, docere, doctus*, што значи: учити, научен. И она има више значења и то: теорија која још није научно проверена у пракси, што се поклапа са значењем теорије и знање које се сматра истинитим, али је везано за акцију, није чисто "теоријско" (под теоријом се тада подразумева констатација чињеница, а под доктринам наређење, упутство за акцију); постављање идеала за чије је остварење доктрина заинтересована и знање научно (Др Радомир Д. Лукић, *Историја политичких и правних теорија*, Завод за уџбенике и наставна средства и Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1995, стр. 15-16).

област друштвених збивања, тј. за један део објективно, материјално постојећег друштвеног света. Политика као наука је наука, тј. систем (са)знања о “политичком”, односно политици као делу друштвеног живота. У овом другом смислу узима се та реч кад се нпр. каже да неко води политику, или да је нечија политика таква и таква итд.³⁾

Дефинисање савременог тероризма представља најсложенију и најзначајнију фазу антитерористичког процеса. У циљу општеприхватљивог дефинисања тероризма битно је нагласити да тероризам није биолошка појава, тј. да се човек не рађа као терориста. У последњој деценији XX века јавио се низ радова из области тероризма и безбедности који су у суштини замагљивали дубинске димензије и методологију супротстављања савременом тероризму, јер је низ некомпетентних, посебно административних (дефиниција по наређењу) дефиниција тероризма отежавало правовремено препознавање и успешно дефинисање тероризма, што значи да наука још увек тражи одговор на питање: Како против тероризма? У савременом друштву, а посебно у систему вишепартијског друштва, потребан је нови правац у оквиру студија политичког система који ће се укључити у проучавање дубинских димензија тероризма, јер ће се савремене терористичке активности примењивати брзо, у највећој тајности, а изводиће се муњевито, стручно, са адекватним средствима уз максимално изненађење за државу.

Тероризам је дакле, продужена рука политике, која се води другим (нелегалним) средствима. Дакле, и за тероризам се може применити позната језуитска максима “*циљ оправдава средство*”.

Изгледа да је данашња политичка мисао, са себи својственим, недоследним хуманизмом, само потврда да је атак на човека готово универзална стварност. Јер, пошто је човек убио Бога, сада треба убити човека.⁴⁾ Али да иронија буде већа, то се дешава у ери опште промоције права човека у међународној заједници.

Дакле, суштинска активност субјеката међународне заједнице треба бити усмерена ка афирмацији идеје која ће заиста сачувати човека. У том смислу политичка култура мора доживети препород и своју активност спровести у складу са цивилизацијским нормама, што значи да ће одбацити насилну борбу за власт путем репресије, завере, терора и тероризма. Цивилизација је, дакле, угрожена непредвидивим нарастањем терористичких организација у свету, због којих турбулентно стање може захватити шира

3) Исто.

4) Mikel Dufrenne, *Za čoveka*, Nolit, Beograd, 1972, str. 340.

светска пространа. Томе доприносе: неозбиљно схваћена опасност од тероризма и примена двоструких стандарда од стране неких великих сила. Када је реч о борби за сузбијање тероризма, она је данас вишеструко ограничена, јер се огромна средства и енергија усмеравају на последице, уместо на откривање узрока⁵⁾ тероризма. Када је реч о методама борбе великих сила – доминантно је коришћење силе и експанзија војног фактора, а тек у другом плану је присутно разматрање извора тероризма и мотива терористичких организација широм света. Сигурно је да се тероризам не може искоренити коришћењем само војне силе, већ мењањем укупних друштвених односа, развојем демократије и масовним едуковањем целокупног друштва о том проблему. Озбиљна борба против тероризма условљава једнак однос према сваком тероризму. Тероризам се не сме класификовати на мали или велики тероризам, наш или њихов тероризам. Сваки тероризам представља праву пошаст против кога УН, велике силе, а онда и сви остали, морају покренути искрену, истрајну у конкретну антитерористичку активност. Веома је битно реафирмисати основне принципе међународних односа, односно основе међународног јавног права, а пре свега принцип суверене једнакости земаља. Изградњом праведних економских односа у свету и заустављањем даљег продубљивања економских разлика између богатих и сиромашних афирмишу се основни принципи борбе против тероризма и других врста насиља. Мора се елиминисати свака подршка, посебно сарадња и подстицање тероризма за било које циљеве и интересе. Пракса мора потврдити правило да је борба против тероризма легитимна, да је то једнако легитимно право свих земаља, великих и малих. Када се мале земље увере да се против њих не води никаква дискриминација од стране великих и моћних, када се увере да се уважавају као стварни субјекти међународних политичких односа, када се у свету реши питање етноса, тада ће се сузити простор за деловање тероризма како на унутрашњем тако и на међународном плану. Ово су, нажалост, тренутно само жеље чије остваривање некада у будућности може донети препород међународне безбедности и сарадње.

Политички став да циљ оправдава средство обележио је целокупну историју са ужасним последицама за човека. Нажалост, од свог постанка до данас, тај принцип се није променио, само су

5) **Uzrok** је појава или процес који изазива промене на другим процесима и појавима. Будући да су друштвене појаве полideteterminisane, промене на другим друштвеним појавима и процесима обично изазива узрочни комплекс. Због динамичне структуре друштвених појава и процеса, узрочни комплекс је променјив. Једна појава или процес, у узрочном комплексу назива се неophodni услов. Ако једна појава или процес сами изазивају последицу назива се dovoljan razlog (Miroslav Vujević, *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti*, Informator, Zagreb, 1998, str. 229)

се суштински мењали облик и начин његовог испољавања. Дакле, његова антихуманистичка суштина је и даље присутна, усмерена против основних људских права и грађанских слобода човека зато што је он сведен на објекат употребљен за остваривање политичког циља.

Дакле, суштинска активност субјеката Организације УН треба да буде усмерена ка афирмацији идеје која ће заиста сачувати човека. У том смислу политичка култура мора доживети цивилизацијски препород, што значи да ће одбацити насилну борбу за власт путем репресије, завере, терора и тероризма.

ДЕФИНИСАЊЕ САВРЕМЕНОГ ТЕРОРИЗМА

Термин тероризам има у основи латински израз *terror* (*terror, terroris* = ужас, велики страх) који по етимолошким тумачењима води своје порекло од индоевропске речи, *ter*, укључив и њену метатакситичку варијанту *tre*. Сматра се да исти корен имају и изрази: *terrible* (ужасан), *deterrent* (заstraшивање, заstraшујући), *turmoil* (немир, метеж), *tremble* (дрхтање), *tremor* (потрес, дрхтање) у српском језику трести се, трема, итд.

Савремена наука улаже велике напоре да понуди опште прихватљиву дефиницију тероризма. Међутим, и поред тога што тероризам представља праву пошаст савремене цивилизације политика многих моћних држава одлаже дефинисање савременог тероризма. У питању су двоструки стандарди, када неке државе користе тероризам тј. планирају без ангажовања сопствених војних снага изазвати сукобе и нестабилност у регионима. Дакле, нема добрих и лоших терориста, праведног или неправедног тероризма (сви су терористи лоши и неправедни), без обзира што некада велике силе својим непринципиелним тумачењем ових појава доводе у заблуду јавно мњење приликом препознавања савременог тероризма. У појмовном одређењу савременог тероризма присутне су академске и административне дефиниције.

У речнику француског језика, тероризам се тумачи као “скуп аката насиља које нека политичка организација врши да би утицала на становништво и створила неку климу несигурности.”⁶⁾

6) Dictionnaire de la langue française par Paul Robert, redaction dirigé, par A. Rey, J. Rey-Debove, Paris, 1979, p. 1950.

У речнику енглеског језика тероризам се прецизира као “метод владавине или супротстављања некој влади покушавајући да проузрокује страх.”⁷⁾

У речнику италијанског језика тероризам се представља као “средство екстремног и илегалног насиља у политичкој борби.”⁸⁾

На пример, Р. Лемкин (Raphael Lemkin)⁹⁾ одређује тероризам као умишљену употребу било каквог средства којим може да се створи општа опасност (*danger commun*). Та општа опасност је у ствари опасност која прети интересима више држава или њиховим грађанима. Овај аутор сматра да се тероризам у најширем смислу састоји од застрашивања људи извођењем насилних радњи.

А. Сотиле¹⁰⁾ под тероризмом подразумева метод криминалне активности коју карактеришу терор и насиље ради постизања одређеног циља. То је, дакле, криминални акт који је изведен уз застрашивање и насиље ради остваривања одређене намере.

Г. Понтера¹¹⁾ дефинише тероризам као сваки акт који је изведен као метод политичке борбе, уз употребу екстремног насиља према жртвама. Теоретичар Гласер сматра да је тероризам “коришћење насиља уз помоћ различитих средстава са циљем да се постигне појединачна, лична корист на рачун друштва или да се оствари одређена политичка доктрина од чега ће зависити да ли је у питању злочин општег права или политички деликт”.¹²⁾ П. Роберт дефинише тероризам: “као употребу мера насиља са циљем постизања политичких ефеката, појединим или колективним атентатима, рушењима у виду освајања, чувања или вршења власти у режији одређених политичких органа који настоје да произведу страх и несигурност.”¹³⁾

Према А. Шмиду искристалисала су се 22 елемента који карактеришу појам тероризма: употреба силе; политичко својство;

7) The Random House Dictionary of the English language, The Unabridged Edition, Edit, Director S. B. Flaxner, New York, p. 1466.

8) Il grande Dizionario Garzanti della lingua italiana, l'opera e stata reallazzata dalla Redazioni, dirette du Lucio Felici, Milano, 1989,p. 2006”; E. Palazzi, Dizionario della lingua italiana, Garzanti, Milano, 1965

9) R. Lemkin, Faut il un nouveau deit de droit gens nomme terrorisme, Revue de droit penal et criminologie, Belge, br. 13/1933, p. 900-901.

10) A. Sottile, Le terrorisme international, Recueil des Cours, Paris, T. 65, 1938, str. 96.

11) G. Pontera, Violenzia e terrorismo, Il pproblema della definizione e della guistificayione, Dimensioni del terrorismo politico, Milano, 1979. p. 58.

12) Међународна политика, 1. 9. 1998. год.стр.7

13) Исто.

изазивање страха; застрашивање; претња; очекивање психолошких ефеката; различитост жртава и шири предмет напада; организовано деловање; методи у стратегији борбе; кршење правила и нечовечност; уцена и принуда; публицитет; самовоља и одсуство дискриминације; најчешће жртве – цивили; жртве у принципу – невинне особе; организовано вршење насиља; експонирање и приказивање “својих поступака” другима; непредвидивост; прикривеност; понављање; злочиначко својство; захтеви и ултиматуми који се упућују другим људима.¹⁴⁾

Чак је и Маркс размишљајући о тероризму написао: “У већини случајева тероризам је скуп некорисних свирепости, које чине људи који су сами заплашени, покушавајући да прекину несигурност.”¹⁵⁾

В. Лакер (Walter Laqueur), некадашњи директор лондонског Института за савремену историју је избројао укупно 109 дефиниција тероризма у периоду од 1963 – 1981 године,¹⁶⁾ а до данас их има много више. Неуспели покушаји да се утврди свима прихватљива дефиниција веома су бројни. Он сматра да је тероризам допринос постизању политичког циља нелегалном употребом силе, када су мета невинне људи.

К. Томашевски сматра да се “Појмом тероризма обухватају различити акти насиља и угрожавања људских права и људских живота, као и јавних, односно заједничких и индивидуалних добара. У том мноштву и разноликости аката, који се подводе под појам тероризма, остаје део разлога због којих није могла бити утврђена једна свеобухватна и опште прихватљива дефиниција тероризма.” Но, важнији разлог неуспеха покушаја да се постигне сагласност

14) Др Радослав Гађиновић, *Тероризам*, Драслар партнер, Београд, 2005. стр.39

15) Маркс–Енгелс : "Писмо", јули 1870 – децембар 1874, *Дела*, том 40, Просвета, Београд 1979, стр. 47.

16) Учесталост дефиницијских елемената тероризма у 109. дефиниција тероризма: Насиље, сила 83,5%; Политички 5%, Страх; појачани терор 51%; Претња 47,5%; (Психолошки) ефекти и (очекиване) реакције 41,5%; Диференцијација жртва-циљ 37,5%; Намерна, планирана, систематска, организована акција 32%; Метод борбе, стратегија, тактика 30,5%; Аномалије у кршењу прихваћених правила без хуманитарних ограничења 30%; Присила, изнуђивање пристанка 28%; Публицитет 21,5%; Самовољност, безлични, насумични карактер 21%; Цивили, неутралци, аутсајдери као жртве 17,5%; Застрашивање 17%; Наглашена невиност жртава 15,5%; Група, покрет, организација као извршилац 14%; Символичан аспект, демонстрација другима 13,5%; Непредвидивост, неочекивано дешавања насиља 9%; Тајна, прикривена природа 9%; Поновљивост, серијски или кампањски карактер насиља 7%; Криминал 6%; Захтеви постављени трећим странама 4%. (Laqueur Walter: “Reflections on terrorism”, *Foreign Affairs*, јесен 1986).

око дефинисања тероризма, треба тражити у чињеници да је тероризам увек политички мотивисан.¹⁷⁾

П. Вилкинсон (Paul Wilkinson), користи синтагму политички тероризам, за кога поред политичког постоји и криминални тероризам, који се одређује као “системско прибегавање терору у циљу стицања приватне материјалне добити.”¹⁸⁾ Међутим, овај аутор није направио јасну дистинкцију између тероризма и криминала, па је проблем још више замагљен и ова дефиниција није у функцији научног провиривања у дубинске димензије тероризма као предумов за покушај успешног дефинисања овог проблема.

П. Кербер¹⁹⁾ сматра да “ као симболичан акт, тероризам може бити анализиран као и други начини комуникације, анализом његова четири саставна дела: *трансмитуер (терориста); независни прималац(мета); порука (бомба, заседа или нека друга терористичка акција) и повратна спрега (реакција одређеног круга слушалаца).*” Постоје теоретичари који тероризам дефинишу као позориште којим циљем нису стваране жртве, већ настоје да изазову реакцију посматрача. Дакле, савремени тероризам се може разумети и као покушај преношења порука применом политичког насиља.

В. Шројдер (Willemijn Schreuder) прихвата дефиницију дату у Вебстеровом универзитетском речнику (1981), где је тероризам дефинисан као систематско коришћење терора као средства застрашивања, а терор је насиље извршено од група у намери да се застраши становништво или влада ради одобрења њихових захтева.²⁰⁾ Без обзира што је дефиниција дата у угледном универзитетском речнику, основни пропуст у дефиницији је поистовећивање тероризма и терора, што се у дефинисању тероризма треба избећи, јер влада се не застрашује применом терора, већ обрнуто влада уз примену терора застрашује сопствено становништво.

Г. Ботхол (Gaston Bouthoul) је записао: “На тероризам су веома утицале интелектуалне и доктринарне идеје. У истраживању његових мотива може се открити променљиви ниво идеолошких вредности. Један за другим, идеолошки трендови су се ослободили серије терористичких насилних поступака чије је оправдање

17) Катарина Томашевски, *Изазов тероризма*, НИРО Младост, Београд, 1983, стр. 13-22.

18) P. Wilkinson: *Political terrorism*, New York, Halsted Press, 1974.

19) P. Karber, “Urban terrorism: Baseline data and a conceptual framework”, *Social Science Quarterly*, 1071, pp. 527-533.

20) Willemijn Schreuder, “International Legal Measures Against Terrorism”, *Leiden Journal of International Law*, 1988, p. 52.

сагласно актуелном мишљењу које је засновано на патриотизму, национализму, расизму, културној нетолеранцији, религиозном фанатизму и политичкој догми.²²¹⁾

М. Креншо (Martha Crenshaw) сматра да се тероризам не може дефинисати ако се не анализира сам акт тероризма, његов циљ и шансе за успех. За Креншову тероризам представља друштвено и политички неприватљиво насиље уперено против невиних људи да би се постигао психолошки ефекат.²²⁾

Р. Крелинстен (Ronald D. Crelisten), дефинише тероризам као форму политичке комуникације. Прецизније, то је намерно коришћење насиља или претње насиљем које треба да изазове стање страха(или терора), док су захтеви за попустљивошћу усмерени према другој групи мета. Изазвани терор је средство помоћу којег се изазива попустљивост или послушност. Обично, спровођење насиља или претња насиљем усмерени су на једну групу мета (жртве), док су захтеви за попустљивошћу усмерени према другој групи мета. Дакле, и овде се говори о троструком односу између терориста и две различите групе мета. Што се тиче послушности, она се изазива или одржава код једне групе мета, док она ослаби код оне групе мета од које се захтева попустљивост, као и код других група које терористи сматрају својим непријатељима. Без обзира на то о каквом циљу се ради, сваки тероризам је створен да утиче, на један или други начин, на односе између људи, појединачно или група. Кад се све сабере, долазимо до закључка да је тероризам тактика употребе или претња насиљем која има комуникативну сврху. Како и зашто се користи, зависи од контекста.²³⁾

Џ. Стерн (Jessica Stern) сматра да тероризам представља акт насиља или претња насиљем против лица која нису борци, а са циљем да се изврши освета, постигне застрашивање, или на други начин утиче на неку публику.²⁴⁾ Ова дефиниција је прилично непрецизна, не идентификује починиоца нити његову намеру.

Б. Ганор (Boaz Ganor), директор израелског Института за противтероризам и бивши аналитичар израелског Министарства за против тероризам, приступио је дефинисању тероризма преко одређивања места тероризма међу насилним сукобима, где теро-

21) Gaston Bouthoul, "Definitions of Terrorism", *International Terrorism and World Security*, ed. David Carlton and Carlo Schaerf, Groom Helm, London, 1975, p. 52.

22) Донатан Р. Вајт, *Тероризам*, Alexandria Press, Београд, 2004, стр. 10.

23) Исто.

24) Иван Димитријевић, "Проблематика научно-теоријског дефинисања тероризма", *Безбедност*, 6/2005, стр. 973.

ризам спада у конвенционалне сукобе, и сматра да је “тероризам насилна борба која користи или прети коришћењем насиља према цивилима, због постизања политичких циљева, док је герилска борба насилна борба која користи или прети коришћењем насиља према војним метама, снагама безбедности или политичким вођама, због постизања политичких циљева.”²⁵⁾

П. Џонсон (Paul Johnson) сматра да је тероризам намерно, систематско убиство, сакаћење и угрожавање невиних да би се подстакао страх зарад постизања политичких циљева.²⁶⁾

Професор политичких наука са универзитета Џорџ Вашингтон Нетан Браун (Nathan Brown) дефинише тероризам као «извођење насилног акта, упереног против једне или више личности, са намером од стране починиоца тога акта да застраши једну или више особа и да на тај начин проузрокује остварење једног или више политичких циљева тога починиоца»²⁷⁾

М. Пашански сматра да је тероризам систематско вршење (или претња да ће бити извршено) оружаних аката на брижљиво одабране мете напада, по унапред утврђеном плану, са циљем изазивања политичких последица у друштву или шире у међународној заједници. Када се у терористичке акте – директно или индиректно, намерно или ненамерно укључе две или више држава, било преко својих држављана или добара, који могу бити субјекти или објекти (или субјекти и објекти) терористичког акта – или када су терористичким актима угрожена лица или добра (или лица и добра) која уживају заштиту међународних конвенција, онда посредством елемената иностраности настаје међународни тероризам.²⁸⁾

В. Димитријевић сматра да је сваки акт тероризма политички мотивисаних извршилаца одређен односом према власти и да је “према томе политички”. Ако политичку суштину може понекад замаглити разноликост, тиме се суштина неће променити.²⁹⁾

Дакле, академске дефиниције тероризма потврђују да су најчешћи елементи дефиниције тероризма насиље као *метод*, грађани и влада као *мете*, изазивање страха и изнуђивање политичких или социјалних промена као *циљеви*, а велики број жртава коме

25) Исто, стр. 974.

26) Др Радослав Гаћиновић, *Тероризам*, Драслар партнер, Београд, 2005, стр. 39.

27) Исто, стр. 41.

28) Докторска дисертација *Терористички акти против дипломатских представника*, октобар 1982, стр.78.

29) Војин Димитријевић, *Тероризам*, Радничка штампа, Београд 1982, стр. 37.

теже терористи указује на *спектакуларност* као дефинициони елеменат тероризма. Политички мотив извршиоца, је услов да би се нека радња означила као терористичка, јер је то једина дефиницијска компонента која раздваја тероризам од обичног криминала. Будући да се значење речи тероризам кроз историју мењало како би се прилагодило политичком ризику сваког наредног периода, па није никакво изненађење што је веома тешко одредити једну трајну дефиницију тероризма.

Највећи број аутора који су изучавали феномен тероризма сматра да је политичка компонента један од битних елемената тероризма. Ово се може запазити и у билатералним уговорима, затим у законодавствима великог броја земаља, као и у документима репресивних државних органа.

Анализирајући досадашње дефиниције тероризма, јасно се уочавају елементи појма тероризма и то *насиље, страх, циљ и мотив*. Насиљем се демонстрира сила, чију деструкцију далеко надилазе психолошки ефекти. Иако у литератури постоји висок степен сагласности о томе да је насиље најрелевантнија компонента приликом дефинисања тероризма, ипак се појам физичког насиља у контексту тероризма неминовно допуњује психолошким и структурним насиљем. Мотив терористе да изврши насиље је најтајанственији и за научнике још увек недоступан елемент терористичке активности.

Терористичке активности, све док су терористичке, никада немају масовну подршку грађана и становништва. Ако је пак имају онда то више није тероризам већ герила или масовни устанак становништва. Веома је битно при том знати да захтеви терориста никада нису реални нити на закону утемељени.

Познато је да свако ко поседује политичку моћ да дефинише “легитимитет” има и моћ да дефинише тероризам. Због тога је проблем у аналитичком дефинисању тероризма веома присутан.

Административне дефиниције тероризма иако са недостацима, једино егзистирају у пракси, нпр: Стејт департмент (US State department), ФБИ (*Federal Bureau of Investigation*), Тим потпредседника САД, Министарство одбране САД, Обавештајна агенција Министарства одбране САД, Приручник америчке војске за борбу против тероризма различито дефинишу тероризам.

Уједињене нације сматрају да је терориста свака особа која, делујући независно од знања неке земље, или као појединац, или као члан групе која није призната као званично тело или део неке нације, поступа на тај начин што уништава или оштећује имовину

цивилног становништва или влада да би постигао неки политички циљ. Тероризам је акт лишавања живота или рањавања или акт уништавања или оштећења имовине цивила или владе, без јасне дозволе одређене владе, од стране појединаца или група људи који самостално делују, или влада које делују из властитих побуда или веровања, да би постигли неки политички циљ.³⁰⁾

У резолуција Савета безбедности ОУН бр. 1377 која је изгласана 2001. године пише да «Савет безбедности, заступљен на министарском нивоу земаља чланица, објављује да акти међународног тероризма представљају изазов свим државама и укупном човечанству...да акти тероризма увек и на сваком месту угрожавају достојанство и сигурност људи, подривају друштвени и привредни развој свих држава и у светским размерама поткопавају стабилност и благостање», као и то да је Савет безбедности «најдубље забринут због забележеног пораста терористичких поступака у различитим светским религијама, који су мотивисани нетолеранцијом и екстремизмом.» Европска Унија дефинише тероризам као намерни акт који може нанети озбиљну штету земљи или међународној организацији, почињен са циљем да се озбиљно застраши становништво, неоправдано приморавајући владу или међународну организацију да нешто учини или да се уздржи од сваког чињења, озбиљно дестабилишући или уништавајући основне политичке, економске или друштвене структуре помоћу напада живот или физички интегритет неке особе, киднаповања, узимања талаца, заузимања летелица или бродова или производњом, поседовањем или транспортом оружја или експлозива.³¹⁾

Дакле, тзв. административне дефиниције тероризма су оне које су производ одређених државних или међудржавних институција. Њихов недостатак је у рефлектовању идеологизираних политичких ставова државног или неког другог руководства у општости, или пак у поређењу са једном конкретном ситуацијом што такву дефиницију чини мање генералном и тиме мање применљивом на неку нову, и у много чему различиту ситуацију.

ЗАШТО ЈЕ ТЕРОРИЗАМ ТЕШКО ДЕФИНИСАТИ

Приликом дефинисања тероризма у светској науци се јављају многе недоумице, као нпр: Како разликовати тероризам од борбе на основу права народа на самоодређење и борбе против окупа-

30) Радослав Гаџиновић, *Тероризам*, Драслар Партнер, Београд, 2005, стр. 47.

31) Исто, стр. 48.

ције; Питање односа компренсивне (обухватне) конвенције са постојећим и будућим антитерористичким уговорима. Тероризам је тешко дефинисати и зато што је он «контекстуални концепт» па се политичке, правне и безбедносне науке често разилазе у самом приступу дефинисања овог проблема; Зато што се питање дефиниције везује за (де)легитимизацију и криминализацију; Зато што постоји много појавних облика и врста тероризма са различитим појавним манифестацијама; Зато што је термин подлегао разликама у поимању тероризма током протеклих 200 година његове егзистенције. Непостојање опште прихватљиве дефиниције тероризма спречава: и појава великог броја некомпетентних људи који сами себе проглашавају експертима за теоретско тумачење савременог тероризма; двоструки стандарди неких великих сила, посебно Америке и Велике Британије о појмовном одређењу и дефинисању тероризма, јер они догађаје исте садржине тумаче различито, зависно од њихових тренутних политичких интереса, што је и највећи проблем за отпочињање свеобухватне међународне антитерористичке активности, како би се тероризам у XXI макар држао под контролом као и због неправедног протежирања административних дефиниција тероризма, тј. дефинисања тероризма по наређењу, јер свако ко поседује политичку моћ да дефинише “легитимитет” има и моћ да дефинише тероризам.

Научници немају дилему да је тероризам проблем, али још увек нема јединственог одговора на питање: Шта је тероризам ?

КОМПАРАТИВНОМ АНАЛИЗОМ ДО ПРИХВАТЉИВЕ ДЕФИНИЦИЈЕ

Анализирајући досадашње дефиниције тероризма, може се закључити да је он усмерен против цивилног становништва и институција државе у борби за остваривање политичких циљева. Према идеолошкој основи тероризам се најчешће јављао у прошлости као ултра десни (“црни” односно фашисоидни) и ултра леви (“црвени”), тј. квазиреволуционарни, дакле интризично мотивисани циљни тероризам. У односу на простор деловања, тероризам се дели на урбани, рурални, тероризам на пловним путевима и тероризам у међународном ваздушном саобраћају. Према присуству на тлу сопствене државе тероризам се дели на унутрашњи и међународни, јер је у том смислу одлучујући “*елемент иностраности*”. Унутрашњи терористи на територији сопствене државе могу извести терористички акт против страних дипломатских представ-

ништава или лица са дипломатским имунитетом што представља елемент иностраности и тако постаје међународни. Дакле, о унутрашњем тероризму се може говорити само онда кад су грађани, власт или добра сопствене земље мета насиља или претње насиљем од стране терориста.

Савремене облике међународног и унутрашњег тероризма треба појмовно разликовати од других, на изглед сличних активности, као што су герила и терор. За разлику од терориста, герилци носе исте униформе и формацијско наоружање; јавно се појављују – никада се не скривају и јавно саопштавају циљеве своје борбе. У Женевској конвенцији од 12. августа 1949. године герилска дејства су дефинисана у члановима 4, 1 и 13, а герилци морају испуњавати и услове из члана 1. Хашког правилника и то: морају на челу имати лице одговорно за своје потчињене; морају имати одређени знак распознавања – амблем који се може уочити са растојања; морају се придржавати одредаба међународног ратног права.

У недемократским друштвима држава примењује терор и према својим грађанима ради насилног утицаја на јавно мњење у циљу изнуђивања неких политичких одлука које у демократским околностима грађани те државе не би прихватили. Некада држава примењује терор и против сопствене опозиције, тј. кад у њој постоје довољно јаке политичке личности које би у датим политичким околностима за режим представљале политичке проблеме. Треба разликовати две основне врсте терора: Геноцидни терор и терор као начин владања. Геноцидни терор има за циљ потпуну ликвидацију једне националне, етничке или верске групе. За разлику од геноцидног терора, терор као начин владања је рационалнији, јер уништење и није прави циљ владања људима, јер када актер терора све уништи онда нема над ким да влада. Круг жртава је ужи од укупног становништва, док се под ширу мету може подвести манипулација и застрашивање.³²⁾ Такође тероризам треба разликовати од наизглед сличних активности, као што су активности криминалаца и патолошких убица. Криминалац, као и терориста, користи насиље као средство за постизање сопственог циља. Без обзира на то да ли криминалац користи насиље као средство за стицање новца или материјалног богатства, или убија или наноси повреде одређеној жртви за новчану накнаду, увек делује првенствено из себичних (личних) разлога.

За разлику од тероризма, насилни чин обичног криминалца није срачунат на изазивање последица – нарочито не психолошких

32) Војин Димитријевић, *Страховлада*, Рад, Београд 1985, стр. 105-167.

– изван самог чина. Криминалац користи неки насилни чин за, на пример, “терорисање жртва”, као што је претња ножем трговцу пред касом која је пуна новца да би га приморао да му да новац. Зато се под активношћу криминалца не подразумева изазивање ефеката према маси или околини, па је најзначајнија разлика између терористе и криминалца у томе што криминалац није заинтересован за утицај на јавно мњење – једино жели да узме новац и побегне, и да, при томе, буде што мање запажен.

Разликовањем терориста од других облика злочина, долазимо до закључка да је тероризам: неизбежно политички мотивисан; насилан или прети насиљем; усмерен ка далекосежним психолошким последицама ван непосредне жртве насиља; вођен од стране неке терористичке организације чији припадници не носе униформе или ознаке.

Терорист, по правилу, мисли да сам није крив за злочин који је починио, него онај који није испунио његов захтев, па је зато злочин настао. Нажалост, апсолутни заштитни систем против тероризма не постоји. Он је феникс феномен. Лако се обнавља-регенерише ако његов један део остане жив. Приликом одређивања-дефинисања тероризма мора се узети у обзир чињеница, да је терориста обавезно интризично мотивисан.

Дакле, све досадашње дефиниције тероризма имају свој квалитет, али ниједна још увек није опште прихватљива у Организацији УН. Има за то оправдања, јер су многе дефиниције проткане политичким мотивима од стране онога ко дефинише тероризам, или пак нису убедљиве у дефинисању терористичких радњи, па се тако добија простор за примену двоструких стандарда и одлаже почетак дефинитивног обрачуна са тероризмом на глобалном нивоу.

Међутим, у циљу што прихватљивијег дефинисања тероризма трба имати у виду и следеће: Да терориста врши насиље или прети насиљем, да је неизбежно политички мотивисан (*animus terrorandi*) и да припада некој организацији; Акције терориста су усмерене ка далекосежним психолошким последицама (терориста није важна сама мета напада колико политички одјек акције); Тероризам никада не подржава већина становништва, а ако конкретну врсту насиља подржава већина становништва то више није тероризам већ герила или масовни устанак; Захтеви терориста никада нису реални нити су на закону утемељени, они су увек плод политичких мотива – сепаратизам или пак ослобађање њихових чланова из државних затвора; Терористи сматрају да је преплашеном човеку лако наметнути своју вољу и на тим премисама граде своју

стратегију, држећи стало тензију у јавном мњењу јер нико се не боји онога што је прошло већ неизвесности која долази; Тероризам – тај опасни феномен увек је за корак испред органа државне заштите, између осталог и зато што државни службеници размишљају о том проблему само за време радног времена а терористи 24 часа, што потврђују многи шримери из прошлости; Терористи се некада спремају и годинама за акцију која некада траје у минутима; Терористи су у предности у односу на органе државне заштите. Они се спремају колико треба, сами бирају мету напада, бирају време напада. Нападају онда кад обично постижу изненађење, нападају обично тзв. меке мете; Један од најважнијих а вероватно и пресудни елемент од којег зависи будућност тероризма је реакција друштва а не само реаговање државних органа, већ понашање јавног мњења. Војска и полиција не могу искоренити тероризам. Нажалост, то је данас немогуће урадити, али само одлучност јавног мњења савремени тероризам може држати под контролом. Дакле, уважавајући између осталог наведене чињенице, веома прихватљива дефиниција тероризма би по мишљењу аутора овог текста би била: *“Тероризам је организована примена насиља (или претња насиљем) од стране политички мотивисаних извршилаца, који су одлучни да кроз страх, зебњу, дефетизам и панику намећу своју вољу органима власти и грађанима.”*³³⁾

Иако тероризам сви у свету формално осуђују, у пракси се потврдила чињеница да је тероризам ипак ефикасно оружје за остваривање политичких циљева одређених националних заједница. Историја подсећа да је организација УН формално осуђивала деловање многих терористичких организација у свету, али велике силе нису увек уважиле међународно право, јер су у одређеном тренутку подржали и оснажили деловање терористичких организација у многим регионима. Терористичке организације неправедно третирају као ослободилачке, уз масовни публицитет креира се искривљено мишљење јавног мњења у свету. На тај начин се пружа конкретна помоћ терористичким организацијама, а земља жртва насиља се проглашава као творац терора. Тиме јој се одузима легално и легитимно право да се на својој територији бори против тероризма. То је случај са “ОВК” и “АНА” на Косову и Метохији. Ако се овакав тренд двоструких стандарда настави, опасност од савременог тероризма ће се драстично повећати у многим земљама у свету, посебно у Великој Британији, Шпанији, Француској, Србији.

33) Радослав Гађиновић, *Савремени тероризам*, Графомарк, Београд, 1998, стр. 31.

Дакле, против терористичких активности и других облика угрожавања мора се, најпре, борити самим системом државе и друштва, његовом снагом, квалитетом, виталношћу, демократичношћу, која се налази у његовој основи, правном државом и даљим развојем слобода и права грађана, те учвршћивањем тих односа у свим областима друштвеног живота.

Уколико је демократско друштво етички, економски и организационо јаче и стабилније – утолико се оно осећа одговорнијим за процес заштите друштва и утолико се смањује могућност јављања терористичких активности. Потреба за врхунском оспособљеношћу државних антитерористичких јединица је очигледна.

Међународни систем безбедности у наредном периоду је пред великим изазовима, како очувати колективну безбедност становништва и заштити грађане од ове тешко контролисане пошасте. То се између осталог може постићи кроз организовање; врхунску обуку и савремено опремање јединица за противтерористичка дејства; сталним праћењем научних достигнућа из области војних, друштвених и техничких наука; анализом досадашњих искустава у антитерористичкој делатности; унапређењем система мера за одвраћање терористичких активности и тиме јачати унутрашњу снагу и способност друштва за наставак демократских процеса. *Поред ових предуслова, основни услов за успех је одлучна опредељеност јавног мњења за супротстављање савременом тероризму.* Стављање под контролу савременог тероризма, био би велики успех Организације УН, јер искорењивање тероризма у свету је засад само жеља већине човечанства.

Може се, дакле, закључити да су савремене терористичке активности све присутније у свету. Оне могу бити све више и чвршће под контролом одређене државе, којој служе за остваривање интереса у одређеном подручју, које има значајан економски и геостратегијски положај, што је највећи проблем безбедности у свету. Овим опасним актима мора се супротставити целокупно јавно мњење на планети.

ЛИТЕРАТУРА

European terrorism, ed. by Yonah Alexander and Dennis A. Pluchinsky, Brasseys, Washinton, 1992.

Димитријевић, В.: *Тероризам*, Радничка штампа, Београд, 1982.

Димитријевић, В.: *Страховлада*, Рад, Београд, 1985.

Hoffman В.: *Унутрашњи тероризам*, Народна књига, Алфа, Београд, 2000.

Horowitz Leonard G, *Death in the Air: Globalism, Terrorism, and Toxic Warfare*, Sandpoint, Tetrahedron, 2001.

Гаџиновић Р.: *Тероризам*, Драслар партнер, Београд, 2005.

Гаџиновић Р.: *Антитероризам*, Драслар партнер, Београд, 2006.

Јаковљевић Д.: *Тероризам с гледишта кривичног права*, Службени лист СРЈ, Београд, 1997.

Донатан Р. Вајт, *Тероризам*, Alexandria Press, Београд, 2004.

Taylor, Max. I Horgan, John (ur): *Тероризам и будућност*, Голден маркетинг, Загреб, 2002.

Wilkinson, P.: *Тероризам против демократије*, Голден маркетинг, Загреб, 2002.

Radoslav Gacinovic

TERRORISM IN POLITICAL THEORY

Summary

It is necessary to fight against terrorist activities and other forms of imperilment firstly by the state and social system – by democracy at the core of the system, its strength, quality and vitality, by legal state and further development of freedom and rights of the citizens, as well as installing and strengthening of these features into all fields of social life. The more a democratic society strengthens and stabilizes itself in ethical, economical and organizational sense, the more it feels responsible for the process of its protection and in line with this there decreases opportunity for emergence of terrorist activities. Terrorist activities are most dangerous when done under control of some powerful state that is using it for purpose of achieving certain goals. International community does not pay necessary attention to these activities. Despite enormous military potentiality in the world, the states have not succeeded to confront the acts of international terrorism up to the beginning of 21st century. At the end of 20th century there were about 28.000.000 soldiers, 5.500 nuclear warheads, hundreds of thousands of tanks, airplanes and ships, and military budget counted one thousand of milliards dollars worldwide. Not even such military arsenal succeeded to intimidate various world terrorist organizations worldwide, so that the 21st century will certainly bring many challenges, violence, battle against violence and suffering of innocent people. Phenomenological characteristics of modern terrorism (internationalization and trans-nationalization) indicate a multidimensionality of the phenomenon and multi-disciplinary approach to its confrontation. An analysis of philosophy of modern terrorism leads to conclusion that terrorism has experienced its peak in second half of the 20th century, having been developed on the basis of

alienation of individuals and groups, national conflicts, tensions, misuses of power in the states with dictatorship regimes and non-functioning of legal states. Until the end of the 20th century the international community and great powers' approach toward modern terrorism and their relationship to its activities has not brought about positive results and so it is inevitable to re-define such approach at the beginning of the 21st century. Only science with help of theory and politics is powerful enough to set people free of a chilly fright and fear of the terrorist activities. In order to achieve such significant idea, the relationship between science and politics ought to be equal and complementary one.

Key Words: terrorism, terrorist activities, anti-terrorism, terror, guerrilla, international community, motives, politics, political theory